

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ СУДОЧИНСТВА СУДАМИ ЗАГАЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ В УКРАЇНІ: ПРОБЛЕМИ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ

THE LEGAL REGULATION OF JUDICIAL PROCEEDINGS BY COURTS OF GENERAL JURISDICTION IN UKRAINE: PROBLEMS OF PRACTICAL APPLICATION AND WAYS OF THEIR SOLVING

Драч Д.Л., студентка I курсу магістратури юридичного факультету
Донецький національний університет імені Василя Стуса

Статтю присвячено дослідженню проблем практичного застосування та шляхів їх вирішення щодо правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні.

Запропоновано проблемні питання правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції диференціювати на процесуальні, кваліфікаційно-дисциплінарні та нормативні, які є предметом цього дослідження. Крім того, зауважено, що такі проблеми правового регулювання не обмежуються вищезазначеними проявами: їх перелік є значно ширшим і включає інституційні, етичні, організаційні, інформаційні, комунікаційні і т.д. аспекти юридичного спрямування.

До процесуальних проблем правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні віднесено: 1) використання нарадчої кімнати не за призначенням у вільний від засідань час; 2) порушення таємниці нарадчої кімнати; 3) незастосування судом заходів процесуального примусу за наявності очевидних підстав для цього, способом вирішення яких вбачається внесення змін до конкретних законодавчих актів України.

Визначено, що кваліфікаційно-дисциплінарними проблемами правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні є: 1) некваліфікованість виступу представника (адвоката) в судовому процесі; 2) недотримання колеґіальності під час прийняття судового рішення; 3) користування суддями під час слухання справи засобами зв'язку у не пов'язаних зі здійсненням судочинства цілях, усунення яких вбачається можливим завдяки не тільки внесенню законодавчих змін до відповідних нормативно-правових актів, а й посиленню наглядових заходів та інтенсифікації застосування законодавчо закріплених інструментів.

Окреслено нормативні проблеми правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні, до яких належать: 1) відсутність у ЦПК України розділу про судове провадження в умовах воєнного стану; 2) відсутність інституту відводів у судочинстві по справах про адміністративні правопорушення; 3) застарілість структури КУпАП та її невідповідність потребам і тенденціям сьогодення, перспективами подолання яких є внесення доповнень до положень чинного законодавства та його істотне редагування.

На основі проведеного дослідження сформульовано конкретні пропозиції щодо вирішення наявних проблем практичного застосування правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні та спроектовано зміст і конструкції запропонованих законодавчих змін, які можуть бути покладені в основу подальших наукових та законодавчих розробок щодо підвищення якості здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції.

Ключові слова: суди загальної юрисдикції, цивільні, кримінальні та справи про адміністративні правопорушення, судочинство, процесуальний порядок, проблеми правового регулювання, законодавчі зміни.

The article is dedicated to research of problems of practical application and ways of their solving regarding the legal regulation of judicial proceedings by courts of general jurisdiction in Ukraine.

It is suggested to differentiate the problematic issues of legal regulation of judicial proceedings by courts of general jurisdiction into procedural, qualification-disciplinary and normative, which are the subject of this research. Besides this, it is remarked that such problems of legal regulation are not limited to the above-mentioned expressions: their list is much broader and includes institutional, ethical, organizational, informational, communication, etc. aspects of legal direction.

Procedural problems of legal regulation of judicial proceedings by courts of general jurisdiction in Ukraine include: 1) use of the deliberation room outside of its intended purpose during the time free from court hearing; 2) violation of the secrecy in deliberation room; 3) non-application of measures of procedural coercion by the court in the presence of obvious reasons for this, the way of solution of which is considered to be making changes to specific legislative acts of Ukraine.

It was determined that the qualification and disciplinary problems of legal regulation of judicial proceedings by courts of general jurisdiction in Ukraine are: 1) unqualified performance of the representative (lawyer) during the trial; 2) non-observance of collegiality during the adoption of a judgment; 3) use by judges during the hearing of the case of means of communication for purposes unrelated to the judicial proceedings, the elimination of which is considered possible due to not only the introduction of legislative changes to the relevant normative legal acts, but also the strengthening of supervisory measures and the intensification of the application of legally established tools.

The normative problems of legal regulation of judicial proceedings by courts of general jurisdiction in Ukraine are outlined, which include: 1) absence of a section on judicial proceedings during martial law in the Civil Procedure Code of Ukraine; 2) absence of the institution of recusals in the judicial proceedings in cases of administrative offenses; 3) obsolescence of the structure of the Code of Ukraine on Administrative Offenses and its inconsistency with the needs and trends of today, the prospects for overcoming which are the introduction of additions to the provisions of the current legislation and its substantial editing.

On the basis of the conducted research specific proposals regarding solving the existing problems of the practical application of legal regulation of the judicial proceedings by courts of general jurisdiction in Ukraine are formulated and the content and construction of the proposed legislative changes are designed, which can be laid as a basis for further scientific and legislative developments regarding improving the quality of the judicial proceedings by courts of general jurisdiction.

Key words: courts of general jurisdiction, civil, criminal and cases of administrative offenses, judicial proceedings, procedural order, problems of legal regulation, legislative changes.

Постановка проблеми. Здійснення судочинства судами загальної юрисдикції є важливим аспектом забезпечення режиму законності та правопорядку в кожній державі, а правове регулювання судових процесів покликане гарантувати їх провадження на належному рівні. Відтак, якість здійснення правосуддя напруму залежить від якості

законодавства, що його регламентує. При цьому під час виявлення проблемних питань правового регулювання судочинства мають враховуватися не лише дефекти нормативного закріплення відповідних правових норм та прогалини в праві, а й дефекти практичної реалізації таких норм. Такі проблемні питання правового регулювання

здійснення судочинства судами загальної юрисдикції доцільно одразу систематизувати в наступні групи: процесуальні, кваліфікаційно-дисциплінарні та нормативні, що і буде предметом цього дослідження.

Результати аналізу наукових джерел і публікацій. Новітні дослідження проблемних питань здійснення судочинства проводили, зокрема, С.І. Кравченко, В.І. Крат, І.В. Литвиненко, Л.М. Ніколенко, О.М. Овчаренко, З.В. Ромовська та інші науковці. При цьому увага приділяється здебільшого проблемам дотримання принципу правової визначеності законодавчих положень, що регулюють процесуальні аспекти здійснення правосуддя, у той час як реалії сьогодення потребують максимально практикоорієнтованого підходу. З огляду на це постає необхідність комплексного аналізу правових питань, що стосуються проблем практичного застосування чинного законодавства, що регулює здійснення судочинства, та розроблення шляхів їх вирішення з метою підвищення якості здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції.

Метою статті є виявлення проблемних питань правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні, а також формулювання шляхів їх вирішення.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до ч. 2 ст. 22 та ч. 2 ст. 26 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» [1] спеціалізація судів загальної юрисдикції поширюється на цивільні, кримінальні та справи про адміністративні правопорушення. Тож, надалі в цій публікації будемо здійснювати аналіз проблем правового регулювання здійснення судочинства на основі положень ЦПК України [2], КПК України [3], КУпАП [4], а також Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Як анонсувалось вище, пропонуємо в цій публікації розглянути наступні проблемні питання правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції: процесуальні, кваліфікаційно-дисциплінарні та нормативні. Так, процесуальні проблеми здійснення судочинства пов'язані із необхідністю забезпечення належного порядку провадження судового процесу і гарантування його ефективності; кваліфікаційно-дисциплінарні проблеми стосуються вимог щодо високого рівня підготовки основних учасників судочинства та дотримання ними норм і стандартів, які забезпечують суспільну довіру до суду; і, нарешті, нормативні проблеми спричинені суто дефектами правового регулювання здійснення судочинства. Одразу зауважимо, що перелік категорій проблемних питань здійснення правосуддя можна розширити також інституційними, етичними, організаційними, інформаційними, комунікаційними і т.д. аспектами юридичного спрямування, суттєва частина яких визначена і в Стратегії розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 рр., затвердженій Указом Президента України від 11 червня 2021 р. № 231/2021 [5], проте в межах цього дослідження обмежимося процесуальними, кваліфікаційно-дисциплінарними та нормативними їх проявами.

1. *Процесуальні проблеми правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні*

Використання нарадчої кімнати не за цільовим призначенням у вільний від судових засідань час є доволі поширеним явищем у цивільному та кримінальному судочинстві, що практикується як суддями, так і іншими учасниками судового процесу, особливо секретарями судових засідань та судовими розпорядниками. У таких випадках нарадча кімната слугує своєрідним ізолюваним простором для телефонних розмов та відпочинку. Причинами цього можуть бути особливості планування приміщення суду та маргінальне ставлення до службової дисципліни. Незважаючи на те, що на сьогодні таке позафункціональне використання нарадчої кімнати не вважається порушенням законодавчих норм і, на перший погляд, не впливає

на дотримання режиму таємниці нарадчої кімнати під час ухвалення судового рішення, проте ризики подальшого поширення цієї практики насправді є вкрай несприятливими, адже в нарадчу кімнату можуть потрапити сторонні особи і занести туди небезпечні речі чи матеріали, які вплинуть на остаточне рішення суду, що означатиме зовнішній тиск і нівелювання неупередженості суду. Крім того, це можна розглядати і як неповагу до гарантій діяльності представників судової влади. Як зазначає Р.В. Падун, нарадча кімната призначена саме для забезпечення необхідних умов для повного і правильного розгляду справи (наявність окремого приміщення, спеціальної процедури та відповідних процесуальних заборон) [6, с. 160, 158], а отже, необхідно мінімізувати будь-які з вищеперелічених ризиків втручання сторонніх осіб в процес ухвалення судового рішення. З огляду на це пропонуємо частину першу статті 244 ЦПК України та частину першу статті 366 КПК України доповнити абзацом другим такого змісту: «У вільний від судових засідань час перебування суду та учасників судового процесу у нарадчій кімнаті забороняється».

Наступна процесуальна проблема здійснення судочинства пов'язана вже із прямим порушенням таємниці нарадчої кімнати внаслідок використання суддями засобів зв'язку під час ухвалення рішення. Знову ж таки, процесуальне законодавство не забороняє суддям користуватися телефонами під час перебування в нарадчій кімнаті для вирішення справи по суті. Звісно, цифровізація суспільства і держави суттєво позначається на розвитку інноваційних технологій, завдяки яким все необхідне для електронного судочинства програмне забезпечення цілком можливо встановити і на мобільний пристрій, чим охоче користуються судді. Разом з тим, не слід ігнорувати основну функцію телефону – забезпечення зв'язку власника із необмеженим колом абонентів, що спричиняє відповідні наслідки у вигляді використання засобу зв'язку для надходження повідомлень чи дзвінків судді під час вирішення судової справи, що може негативно впливати на неупередженість судді і самостійність прийняття ним рішення по справі. До того ж, мобільний пристрій діє як відволікаючий фактор і перешкоджає судді здійснити повну оцінку юридичних фактів по справі належним чином та ухвалити законне, обгрунтоване і вмотивоване судові рішення. Слід зауважити, що проблема користування засобами зв'язку суддями під час перебування в нарадчій кімнаті оцінюється неоднозначно. Зокрема, в самій судовій практиці є чимало вкрай категоричних висновків з цього питання, які повністю поділяються авторкою статті. Так, у постанові Верховного Суду від 12 травня 2021 р. № 464/7111/14-к [7] надається казуальне тлумачення правового режиму нарадчої кімнати, в якому, серед іншого, зазначається, що неприпустимим є контакт із суддями (суддею), які перебувають у нарадчій кімнаті, в тому числі по телефону чи з використанням інших засобів зв'язку стосовно справи, що розглядається; про неприпустимість будь-якого впливу ззовні на процес прийняття судового рішення; судді (суддя) не мають права консультуватися з будь-ким з приводу розгляду кримінального провадження; судді (суддя) зобов'язані бути зосередженими на обставинах того провадження, для вирішення якого і ухвалення судового рішення видалилися до нарадчої кімнати. У свою чергу, П.А. Прохоров вказує, що досить багато науковців дотримуються однакової думки про те, що нарадча кімната не повинна бути обладнана засобами телефонного зв'язку, що пов'язано з логічним висновком унеможливлення спілкування суду з іншими особами з метою збереження принципу таємниці нарадчої кімнати, відсутності впливу на суддів та взагалі – ізоляцією суду від навколишнього світу під час перебування в нарадчій кімнаті, проте при цьому вчений вважає, що у сьогоденні реаліях інститут нарадчої кімнати не завжди є доречним і повинен мати не імперативний, а диспозитивний

характер [8, с. 56, 59], з чого можна здогадатися, що він не є прихильником підходу про повну заборону використання засобів зв'язку суддями під час перебування в нарадчій кімнаті. На нашу ж думку, законодавцю слід частину другу статті 245 ЦПК України викласти в наступній редакції, як і статтю 367 КПК України доповнити частиною один прим такого змісту: «Під час перебування в нарадчій кімнаті суддя не має права розглядати інші судові справи та користуватися засобами зв'язку, крім випадків, коли існує реальна загроза для його життя чи здоров'я або життя і здоров'я суддів, які перебувають з ним у нарадчій кімнаті».

Крім того, під час відправлення правосуддя трапляється і незастосування судом заходів процесуального примусу за наявності очевидних підстав для цього. Нерідко сторони не виявляють належної поваги до суду: перебувають головуючого, не дотримуються вказівок судді щодо відведеного питання чи коментаря і наполегливо намагаються отримати від опонента відповідь чи дискредитувати його своїми поясненнями, які не стосуються предмета спору. Також, коли судді оголошують попередження як захід процесуального примусу, головуючий не наголошує на тому, що це саме захід процесуального примусу, і учасники процесу продовжують порушувати порядок в судовому засіданні. Варто погодитися з позицією О.В. Рожнова, який стверджує, що обмеження, передбачені заходами процесуального примусу, не мають ознак відповідальності; їх призначення полягає в попередженні або припиненні поведінки, яка порушує встановлені в суді правила або протиправно перешкоджає здійсненню судочинства; застосування заходів процесуального примусу є правом суду [9, с. 164]. Разом з тим, факт порушення завжди має завершуватись вжиттям заходу процесуального примусу, і це має бути обов'язком судді – розглянути таке питання в обов'язковому порядку і оголосити про результати його розгляду, адже, незалежно від характеру такого порушення, в процесуальних кодексах відсутня категорія «малозначність порушення порядку в судовому засіданні», на підставі якої можна не вживати заходів процесуального примусу для відновлення порушеного порядку в судовому засіданні. Поліпшити наявне становище можливо за рахунок доповнення статті 143 ЦПК України частиною один прим наступного змісту: «За наявності визначених цим Кодексом підстав суд зобов'язаний розглянути питання про застосування до порушника заходів процесуального примусу та оголосити рішення про результати такого розгляду і роз'яснити їх порушнику». В КПК України формулювання відповідної норми (ст. 330) має вже суто імперативний характер, на відміну від ЦПК України, де є ознаки диспозитивності; а також в КПК України з цього приводу більш якісно використано нормопроектувальну техніку і чітко дотримано принципу правової визначеності, чого немає в ЦПК України, тому в КПК України зміни вносити не потрібно.

2. Кваліфікаційно-дисциплінарні проблеми правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні

Некваліфікованість виступу представника (адвоката) в судовому процесі є хоч і не поширеною, проте суттєвою проблемою в аспекті належного захисту прав, свобод та законних інтересів довірителя, а також досягнення завдань судочинства. Іноді інтереси клієнта представляють такі адвокати, які абсолютно не розуміють особливостей виступів в суді, тонкощів побудови правової позиції по справі, порушують послідовність етапів судочинства під час своїх промов, не обізнані про обставини справи і навіть не завжди розуміють суть питань головуючого судді на не юридичну тематику, що вказує на халатне ставлення до своїх обов'язків перед клієнтом. Або ж адвокат заявляє відвід складу суду, і аргументує це вирахованою кількістю певних судових рішень, у яких цим складом

суду вже приймалися в подібних спорах рішення, які не відповідають інтересам цього адвоката в конкретному судовому провадженні, що, однак, прямо заборонено процесуальним законом. Така проблема характерна саме для цивільного судочинства. Звісно, це впливає на якість правосуддя, особливо з'ясуванням судом обставин справи та дотримання процесуального порядку в судовому засіданні. У таких випадках суддям належить реагувати на такі обставини, навіть направляти подання до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури для проходження ними підвищення кваліфікації, проте слід забезпечити гарантії від можливих зловживань щодо адвокатів. Це стане можливим, якщо частину другу статті 262 ЦПК України доповнити абзацом другим такого змісту: «Суд може направити до кваліфікаційно-дисциплінарної комісії адвокатури подання щодо проходження адвокатом підвищення кваліфікації у разі наявності явних підстав його невідповідності кваліфікаційним вимогам до здійснення адвокатської діяльності. Остаточне рішення з приводу розгляду питання щодо проходження адвокатом підвищення кваліфікації приймає кваліфікаційно-дисциплінарна комісія адвокатури». Така позиція цілком узгоджується із сучасними науковими тенденціями юриспруденції. Приміром, Д.В. Кухнюк стверджує, що слід визначити коло осіб, які мають право звернутись із скаргою на дії адвоката або визначити вичерпний перелік звернень, які можуть бути підставою для порушення дисциплінарного провадження, і такими особами, на думку автора, можуть бути, наприклад: клієнт, колишній клієнт або особа, якій було відмовлено у наданні правової допомоги; інший адвокат; суддя, який розглядав справу, в якій адвокат здійснював захист або представництво; голова ради адвокатів регіону або його заступники; керівник центру БВПД [10, с. 155]. Доцільно відзначити, що окрема ухвала теж може застосовуватись як інструмент реагування на відповідні порушення на основі ч. 2 ст. 262 ЦПК України. У кримінальному ж судочинстві окремі ухвали не виносяться, та й факти таких порушень не фіксуються.

Недотримання колегіальності під час прийняття судового рішення, особливо під час постановлення ухвал без виходу до нарадчої кімнати, може проявлятися наступним чином. Під час прийняття судового рішення головуючий часто запитує думку лише одного судді з колегії, що розглядає справу, зазвичай, вищого за посадою, без консультування з іншим. У випадку, якщо думка головуючого співпадає з думкою судді, у якого він її запитує, на зміст розгляду справи не впливає, оскільки навіть якщо думка іншого судді протилежна, то він буде в меншості, адже рішення приймається більшістю голосів. Однак факт порушення процедури ухвалення рішення все ж наявний. Потрібно враховувати, що такі порушення в судах першої інстанції можуть бути характерні виключно для окремих категорій справ, які розглядаються колегіально, в судах же апеляційної та касаційної інстанції такий порядок притаманний більшій частині справ, за винятком окремих процесуальних дій, які суддя-доповідач вирішує одноособово. Ю.І. Цвіркун під час характеристики статусу головуючого в судовому засіданні звертає увагу на те, що у разі розгляду справи колегіальним складом суду головуючий повинен забезпечити вільний виклад думок іншими суддями при розгляді питань, які підлягають вирішенню при ухваленні рішень, однак головуючий у судовому засіданні голосує останнім [11, с. 26]. В законодавстві це питання врегульовано досить чітко, однак правило часто порушується, тож є потреба запровадити відповідальність за таке порушення або хоча б контроль за дотриманням цього правила. Наполягаємо саме на першому варіанті, пропонуючи таке: частину першу статті 35 ЦПК України та частину другу статті 375 КПК України доповнити абзацами другими такого змісту: «Порушення головуючим порядком вирішення питань при колегіальному розгляді справи

тягне за собою відповідальність, встановлену законом», а також у Законі України «Про судоустрій і статус суддів» частину першу статті 109 доповнити пунктом три прим наступного змісту: «подання про тимчасове (від трьох до шести місяців) відсторонення судді від виконання обов'язків головуючого – з позбавленням права на отримання доплат до посадового окладу судді протягом строку дії дисциплінарного стягнення».

Також деякі судді, що входять до складу колегії і не є головуючими, під час слухання цивільної або кримінальної справи користуються телефоном у не пов'язаних зі здійсненням судочинства цілях. Така поведінка суддів підриває авторитет і довіру до суду. На думку О.О. Овсяннікова, етичні вимоги до поведінки судді являють собою сукупність моральних правил поведінки судді, за допомогою яких можна оцінити його дії з погляду таких цінностей, як справедливість, сумлінність, гідність, людяність тощо, а бездоганна поведінка в очах громадськості має сприяти формуванню довіри як до окремого судді, так і до судової влади загалом [12, с. 196]. Підтримуємо і висновок Л.П. Нестерчук про значення суддівської етики, яке, перш за все, полягає в тому, що суддя повинен бути прикладом для громадян та еталоном справедливості, обличчям правосуддя, адже суспільна довіра та повага до судової влади є гарантіями ефективності системи правосуддя [13, с. 109]. П. п. 2, 4, 8 ч. 7 ст. 56 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» встановлюють, що суддя зобов'язаний: дотримуватися правил суддівської етики, у тому числі виявляти та підтримувати високі стандарти поведінки у будь-якій діяльності з метою укріплення суспільної довіри до суду, забезпечення вивченості суспільства в чесності та неупередженості суддів; виявляти повагу до учасників процесу; систематично розвивати професійні навички (уміння), підтримувати свою кваліфікацію на належному рівні, необхідному для виконання повноважень у суді, де він обіймає посаду. У той же час ч. 4 ст. 214 ЦПК України, ч. 2 ст. 321 КПК України покладають забезпечення в судовому засіданні належного порядку на головуючого. Вважаємо, що в цьому разі не потрібно вносити законодавчих змін до розділу VI Закону України «Про судоустрій і статус суддів», слід лише акцентувати увагу на необхідності дотримання належного порядку в судовому засіданні суддями і належного контролю за цим головуючим.

3. *Нормативні проблеми правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні*

В сучасних умовах воєнного стану теж наявні певні особливості здійснення судочинства, проте відсутність у ЦПК України розділу про судово провадження під час воєнного стану спричиняє правову невизначеність. Так, в КПК України є Розділ IX¹ «Особливий режим досудового розслідування, судового розгляду в умовах воєнного стану», і він спроектований так, що кожна його стаття має такий зміст, як зменшена модель розділу чи глави, а деякі норми про особливості кримінального провадження в умовах воєнного стану розміщені і в інших розділах КПК України. Звісно, в законодавстві України є підзаконні акти на зразок Рішення Ради суддів України «Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану» від 5 серпня 2022 р. № 23 [14], проте вони не визначають процесуальних особливостей здійснення судочинства і є матеріальними за характером їх участі у правовому регулюванні. Д.М. Моїсеєнко надає раціональний коментар за приводу обставинки, що склалась: процесуальні кодекси України не містять ані окремого розділу, ані спеціальних норм, які регулювали б порядок здійснення судочинства в умовах воєнного стану, тому зараз гостро постають питання відкладення розгляду справи, зупинення провадження по справі, дистанційної участі осіб у судовому розгляді, повідомлення учасників про час та місце розгляду справи, поновлення/подовження строків [15, с. 368]. Внаслідок цього вважаємо за доцільне

доповнити ЦПК України новим Розділом V¹ наступного змісту:

«Розділ V¹. Особливий режим здійснення судочинства в умовах воєнного стану

Стаття 429¹. Порядок здійснення судочинства в умовах воєнного стану

1. Судочинство в умовах воєнного стану, встановленого указом Президента України про введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затвердженого Верховною Радою України (далі – в умовах воєнного стану), здійснюється відповідно до порядку, визначеного Конституцією України, Законом України «Про правовий режим воєнного стану», цим Кодексом та іншими актами, які регулюють особливості здійснення судочинства в умовах воєнного стану.

2. Судові засідання та процесуальні дії в умовах воєнного стану проводяться та вчиняються з обов'язковим вжиттям заходів безпеки щодо суддів та учасників судового процесу.

Стаття 429². Застосування електронних систем забезпечення діяльності суду в умовах воєнного стану

1. У разі відсутності технічної можливості доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи:

1) автоматизований розподіл справ між суддями забезпечує голова суду, а за його відсутності – заступник голови суду, у порядку черговості та із забезпеченням рівномірного навантаження на суддів. У разі відсутності голови суду та його заступника розподіл справ між суддями забезпечує найстарший за віком суддя;

2) обмін документами між судом та учасниками судового процесу здійснюється в електронній формі за допомогою офіційної електронної пошти, засобів мобільного зв'язку або в паперовій формі.

2. З моменту відновлення доступу до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи передбачені законодавством відомості підлягають негайному внесенню до Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи, але не пізніше ніж через 15 днів після відновлення такого доступу.

Стаття 429³. Процесуальні права та обов'язки учасників судового процесу в умовах воєнного стану

1. Учасники судового процесу не можуть бути обмежені в процесуальних правах та обов'язках в умовах воєнного стану.

Стаття 429⁴. Дотримання процесуальних строків в умовах воєнного стану

1. У випадку відсутності об'єктивної можливості вчинення процесуальних дій у строки, визначені цим Кодексом, такі процесуальні дії мають бути проведені невідкладно за наявності можливості, але не пізніше ніж через 15 днів після припинення чи скасування воєнного стану.

Стаття 429⁵. Участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду в умовах воєнного стану

1. В умовах воєнного стану учасники справи можуть брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду з використанням власних технічних засобів, з дотриманням вимог, передбачених статтею 212 цього Кодексу».

Нарешті, перейдемо до аналізу проблемних питань судочинства в справах про адміністративні правопорушення. Звісно, більшість розглянутих вище проблем практичного застосування чинних правових норм під час здійснення цивільного та кримінального судочинства є актуальними і для судочинства в справах про адміністративні правопорушення. Проте вони умисно були відкладені наостанок внаслідок специфічної структури КУпАП, про що йтиметься дещо далі. Наразі ж хочемо наголосити на такій нормативній проблемі КУпАП, як відсутність інституту відводів у судочинстві по справах про адміні-

стративні правопорушення. З одного боку, ця проблема обумовлена особливостями конструкції самого КУпАП, перша частина якого містить загальні положення, а також присвячена загальній та особливій юридичній характеристиці адміністративних правопорушень й адміністративної відповідальності, а друга – зосереджена на органах, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення. З іншого боку, згідно з КУпАП, суди є не єдиним суб'єктом з розгляду таких справ, і положення цього Кодексу регулюють діяльність і судів, і інших органів з розгляду справ про адміністративні правопорушення, що об'єктивно унеможливило детально врегулювати саме судовий процес за зразком всіх інших процесуальних кодексів. Н.П. Бортник та Ю.І. Дмитрик констатують, що судді змушені керуватися не положеннями КУпАП, а аналогією права та численними роз'ясненнями інших органів, які, на жаль, доволі часто суперечать один одному [16, с. 46–47].

Із судової практики вбачається, що, незважаючи на це, судді користуються аналогією закону, посилаючись на практику ЄСПЛ і, відповідно, на норми КПК України, і все одно запитують в учасників справи про те, чи довіряють вони суду. На підтвердження цього наведемо кілька прикладів. Так, у постанові Сколівського районного суду Львівської області від 17 червня 2021 р. № 453/511/21 [17] судом враховано те, що: чинний КУпАП не передбачає ані права, ані процедури подання та розгляду заяви про відвід судді, тобто чітке законодавче регулювання щодо даного питання відсутнє; водночас, ст. 17 Закону України «Про виконання рішень та застосування практики ЄСПЛ» передбачено, що суди застосовують при розгляді справ Конвенцію та практику Суду як джерело права; а відповідно до ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод інститут відводу та самовідводу є гарантією справедливого розгляду кожної судової справи; тож, беручи до уваги практику ЄСПЛ, у зв'язку з відсутністю у нормах КУпАП процедури вирішення питання про відвід судді, судом застосовуються норми КПК України за аналогією закону. Аналогічні висновки містяться і в постанові Погребищенського районного суду Вінницької області від 20 січня 2022 р. № 143/1124/20 [18]. Тож, є необхідність заповнити наявну прогалину в КУпАП нормами про відвід (самовідвід) з урахуванням аналогії кримінально-процесуального закону. Відтак, КУпАП варто доповнити новою статтею 278⁻¹ такого змісту:

«Стаття 278⁻¹. Порядок визначення складу суду та вирішення питання про відвід (самовідвід)

Визначення судді, а в разі колегіального розгляду – судді-доповідача для розгляду справи про адміністративне правопорушення здійснюється Єдиною судовою інформаційно-телекомунікаційною системою під час реєстрації відповідних матеріалів, скарги, клопотання, заяви чи іншого процесуального документа за принципом випадковості та в хронологічному порядку з урахуванням спеціалізації та рівномірного навантаження для кожного судді, заборони брати участь у перевірці постанов для судді, який брав участь в ухваленні постанови, про перевірку якої порушується питання, перебування суддів у відпустці, відсутності у зв'язку з тимчасовою непрацездатністю, відрадженням, а також інших передбачених законом випадків, через які суддя не може здійснювати правосуддя або брати участь у розгляді судових справ.

Суддя не може брати участь у провадженні по справі про адміністративне правопорушення:

1) якщо він є потерпілим, близьким родичем чи членом сім'ї особи, яка притягається до адміністративної відповідальності, посадової особи органу, уповноваженого розглядати справу про адміністративне правопорушення, потерпілого, законного представника чи представника, захисника, свідка, експерта, перекладача;

2) якщо він брав участь у цьому провадженні як свідок, експерт, перекладач, законний представник чи представник, захисник;

3) якщо він особисто, його близькі родичі чи члени його сім'ї заінтересовані в результатах провадження;

4) за наявності інших обставин, які викликають сумнів у його неупередженості;

5) у випадку порушення встановленого абзацом першим цієї статті порядку визначення складу суду для розгляду справи.

Суддя, який брав участь у вирішенні справи в суді першої інстанції, не може брати участі в розгляді цієї самої справи в суді вищої інстанції.

За наявності підстав, передбачених абзацом другим – третім цієї статті, суддя зобов'язаний заявити самовідвід.

За цими ж підставами йому може бути заявлено відвід особами, які беруть участь у провадженні по справі про адміністративне правопорушення.

Заява про відвід подається одразу після встановлення підстав для такого відводу. Заява про відвід під час судового провадження подається до початку судового розгляду. Подання заяви про відвід після початку судового розгляду допускається лише у випадках, якщо підстава для відводу стала відома після початку судового розгляду.

Відвід повинен бути вмотивованим.

У разі заявлення відводу судді, який здійснює судові провадження одноособово, його розглядає цей же суддя. У разі заявлення відводу одному, кільком або всім суддям, які здійснюють судові провадження колегіально, його розглядає цей же склад суду.

Питання про відвід вирішується в нарадчій кімнаті вмотивованою ухвалою судді (колегії суддів).

У разі задоволення заяви про відвід (самовідвід) складу суду, який здійснює судові провадження, справа розглядається в тому самому суді іншим складом суду».

Принагідно також відзначимо, що структура КУпАП є застарілою і не відповідає потребам і тенденціям сьогодення, адже КУпАП прийнятий ще в 1984 р. Порядок розгляду справ про адміністративні правопорушення судами загальної юрисдикції в перспективі потребує внесення істотних змін. Переважною мірою він співпадає з порядком такого провадження в інших уповноважених органах, і водночас не відповідає вимогам правової визначеності, що створює ризики зловживань. В науковій літературі перспективи оновлення КУпАП оцінюються по-різному. Так, Н.П. Бортник та Ю.І. Дмитрик вважають, що немає необхідності в прийнятті окремих законодавчих актів, присвячених виключно провадженню у справах про адміністративні правопорушення, натомість необхідно внести зміни в структуру чинного КУпАП за допомогою введення окремої глави [16, с. 48, 49]. О.Ю. Кириченко наполягає на тому, що необхідно імплементувати новий Кодекс про адміністративні проступки, із здійсненням повної кодифікації та забезпечення концентрації всіх без винятку норм, які регулюють адміністративну відповідальність, до загальної частини КУпАП слід додати норми, що закріплюють його завдання, визначають поняття адміністративної відповідальності, деталізують розуміння законодавства про адміністративну відповідальність, установлюють правила формування Кодексу, а також межі його дії в часі, у просторі та за колом осіб; у матеріальній частині КУпАП повинна сконцентруватися основна частина нормативної моделі адміністративної відповідальності; процесуальна частина майбутнього КУпАП за своїм обсягом має значно переважати над загальною та матеріальною частинами, але не настільки, щоб стати підґрунтям для створення окремого кодексу [19, с. 129, 132]. Ми ж переконані, що в короткостроковій перспективі законодавець має додати в КУпАП окрему главу щодо порядку здійснення судочинства у справах про адміністративні правопорушення, що можливо зробити наступним чином: главу 22 КУпАП

перейменувати на «Розгляд справ про адміністративне правопорушення органами (посадовими особами), уповноваженими розглядати справи про адміністративні правопорушення, крім судів», а також доповнити КУпАП главою 22-А «Розгляд справ про адміністративне правопорушення судами». Це дозволить систематизувати процесуальні норми КУпАП, проте такі редакційні правки будуть скоріше тимчасовими. У довгостроковій перспективі ж вбачаємо можливість вибору одного з двох наступних варіантів: 1) прийняти якісно новий кодекс – Адміністративно-деліктний кодекс України, з втратою чинності поточним КУпАП; 2) з чинного КУпАП виключити норми про судовий розгляд справ про адміністративні правопорушення, з прийняттям нового Кодексу судочинства у справах про адміністративні правопорушення України.

Висновки. Підсумовуючи, на сьогодні є чимало викликів для реалізації судами загальної юрисдикції своїх функцій з відправлення правосуддя, які в межах цього дослідження було систематизовано в наступні групи: процесуальні, кваліфікаційно-дисциплінарні та нормативні проблеми правового регулювання здійснення судочинства судами загальної юрисдикції в Україні. Здійснено ґрунтовний аналіз проблем практичного застосування чинного законодавства в сфері здійснення судочинства та запропоновано шляхи їх вирішення з наведенням детальних рекомендацій.

Вважаємо, що проведене дослідження може бути покладено в основу подальших наукових та законодавчих розробок щодо підвищення якості здійснення правосуддя судами загальної юрисдикції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 2 червня 2016 року, № 1402-VIII. *Голос України*. 2016. № 132–133.
2. Цивільний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 18 березня 2004 року, № 1618-IV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 16. Ст. 1088.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс України від 13 квітня 2012 року, № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.
4. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Кодекс України від 7 грудня 1984 року, № 8073-X. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1984. № 51. Ст. 1122.
5. Про Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021–2023 роки: Указ Президента України від 11 червня 2021 року, № 231/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. № 113.
6. Падун Р.В. Таємниця нарадчої кімнати як гарантія незалежності та неупередженості суду. *Інноваційний розвиток правової науки в умовах модернізації суспільства*. матер. X Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 28 лютого 2020 р.). Київ: НАУ, 2020. С. 158–160.
7. Постанова Верховного Суду, № 464/7111/14-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96933466> (дата звернення: 25.02.2023).
8. Прохоров П.А. Нарадча кімната: сучасна необхідність чи «рудимент» минулого? *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 9. С. 54–59.
9. Рожнов О.В. Підстави застосування заходів процесуального примусу. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2015. Вип. 20. С. 164–167.
10. Кухнюк Д.В. Професійна відповідальність адвоката: недоліки правового регулювання. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. матер. V Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 29 жовтня 2021 р.). Чернівці: ЧНУ ім. Ю. Федьковича, 2021. С. 153–156.
11. Цвіркун Ю.І. Поняття «головуючий» у публічних правовідносинах. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 23–30.
12. Овсяннікова О.О. Професійна етика суддів та працівників суду як чинник, що впливає на формування громадської думки. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 196–200.
13. Нестерчук Л.П. Суддівська етика: зміст та значення. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру*. матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (Одеса, 21 травня 2021 р.). Одеса: ВД «Гельветика», 2021. Т. 2. С. 107–109.
14. Щодо рекомендацій з організаційних питань роботи суддів в умовах воєнного стану: Рішення Ради суддів України від 5 серпня 2022 року, № 23. URL: <https://rsu.gov.ua/uploads/article/risenna-rsu-no-23-vid-05082022-s-18b5aee8a8.pdf> (дата звернення: 26.02.2023).
15. Моїсеєнко Д.М. Цивільне судочинство: доступ в умовах воєнного стану. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія «Право»*. 2022. Вип. 71. С. 366–369.
16. Бортник Н.П., Дмитрик Ю.І. Правове регулювання стадії підготовки до розгляду справи про адміністративне правопорушення в судах. *Наше право*. 2020. № 3. С. 45–50.
17. Постанова Сколівського районного суду Львівської області, № 453/511/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97812820> (дата звернення: 26.02.2023).
18. Постанова Погребищенського районного суду Вінницької області, № 143/1124/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102877422> (дата звернення: 26.02.2023).
19. Кириченко О.Ю. Проблемні питання розробки та імплементації Кодексу України про адміністративні проступки. *Вісник ХНУВС*. 2020. № 3 (90). С. 127–134.